

NATURA 2000-GEBIED: 057 VELUWE
VERSLAG VELDBEZOEK DD. 15 MEI 2019

Aanwezig namens Provincie:

Aanwezig namens Terreinbeheerder:

Overige aanwezigen:

Datum bezoek:

15 mei 2019

Doel

Het jaarlijkse veldbezoek in het kader van het PAS wordt uitgevoerd om de vinger aan de pols te houden m.b.t. zichtbare ontwikkelingen. Centraal staat daarbij de vraag of er ontwikkelingen zijn die afwijken van datgene waar in de gebiedsanalyse van uit is gegaan.

Doordat het Natura 2000-gebied Veluwe een groot gebied is, is het niet mogelijk om alle locaties met stikstof gevoelige habitattypen jaarlijks te bezoeken. Dit jaar is gekozen te focussen op de stikstofgevoelige venhabitattypen (Zure vennen (H3160), Zwakgebufferde vennen (H3130) en Hoogveenvennen (H7110B)). Tevens is naar aanliggende vochtige/natte habitattypen gekeken (Blauwgrasland (H6410), Heischrale graslanden (H6230), Pioniervegetaties met snavelbiezen (H7150) en Vochtige heide (H4010A)). Als voorbereiding op het veldbezoek is de gebiedsanalyse bestudeerd en samen met de terreinbeheerders het programma samengesteld.

Stand van zaken venherstelprogramma

In het venherstelprogramma Veluwe vennen opgesteld door Van Kleef et al., 2017 zijn de 131 vennen op de Veluwe ingedeeld in lage, middel en hoge prioriteit om herstelmaatregelen te nemen. Gezien de focus van dit PAS-veldbezoek op onder andere de venhabitattypen, is tijdens het veldbezoek de stand van zaken omtrent het venherstelprogramma besproken:

Staatsbosbeheer heeft inmiddels een systeemanalyse en maatregelenplan laten uitwerken voor zes van de acht vennen met hoge prioriteit in hun beheergebied: Kootwijkerveen (1 ven), Watergraafsmeer (1 ven) en Zandenbosvennen (3 vennen). Daarmee zijn er nog twee vennen over met hoge prioriteit, namelijk Loofles en Remboe, Paalveen.

Natuurmonumenten geeft aan dat één van haar vennen als hoog prioritair is beschouwd. Ze heeft echter besloten daar geen maatregelen te nemen. Ze zien wel kansen bij vennen die in het herstelprogramma als minder prioritair staan aangegeven, of waarvan de prioriteit nader onderzocht dient te worden. De wens is om met een deskundige een aantal van deze vennen te bezoeken om mogelijkheden voor kwaliteitsverbeteringen in beeld te brengen. De provincie is onlangs gestart met de projectmatige aanpak van haar N2000 opgave voor de Veluwe. Na de zomer start zij met de uitwerking van het deelprogramma vennen & venen. In het kader hiervan zal de provincie een verkenning organiseren in september/oktober met de betrokken terreineigenaren van vennen. Hierbij zal o.a. ook aandacht zijn voor welke vennen nog moeten worden onderzocht en voor welke (niet kwalificerende) vennen een kwaliteitsverbetering nodig is. Natuurmonumenten zal ook voor deze verkenning worden uitgenodigd.

Bosgroep Midden Nederland werkt met subsidie van de Provincie aan een vooronderzoek voor herstel van een ven met hoge prioriteit op Landgoed Huize de Vennen. Ook heeft zij contact met Gemeente Ede over mogelijkheden bij het prioritair ven Plas van Gent.

Op Kroondomein Het Loo ligt ook een ven dat is aangewezen als prioritair maar in samenspraak met de provincie is besloten hier geen maatregelen uit te voeren.

Bevindingen habitattypen

Er zijn twee gebieden bezocht tijdens het PAS-veldbezoek in 2019:

Leemputten Staverden (beheerders: gemeente Ermelo en Geldersch Landschap & Kasteelen; GLK): Zwakgebufferde vennen (H3130), Hoogveenvennen (H7110B), Blauwgrasland (H6410), Heischrale graslanden (H6230), Pioniervegetaties met snavelbiezen (H7150). Niet bezocht maar wel aanwezig: Vochtige heide (H4010A) en Droge heide (H4030).

Mosterdveen (beheerder: gemeente Nunspeet): Zure vennen (H3160), Hoogveenvennen (H7110B) en Vochtige heide (H4010A).

Per locatie zijn de kwaliteit van de habitattypen en de ontwikkelingen bekeken. Met de beheerders zijn genomen en voorgenomen maatregelen en andere thema's met relatie tot de Natura 2000-doelen besproken.

LEEMPUTTEN STAVERDEN

Dit gebied wordt beheerd door gemeente Ermelo en GLK. In het **gemeentedeel** is tot de jaren '60 leem (kleinchalig) gewonnen. Dankzij de leem die hierdoor aan de oppervlakte kwam, ontwikkelde zich een bijzondere vegetatie. Na het stoppen van de leemwinning heeft zich natuur ontwikkeld in het gebied dat wordt beheerd door gemeente Ermelo. Het **GLK-deel** wordt ook wel het "Verbrande Bos" genoemd. Nadat dit oorspronkelijk bos is afgebrand, is naar aanleiding van de aanwezigheid van kwelindicatoren (waterviolier) het bos niet opnieuw aangeplant/ontwikkeld maar is de voedselrijke toplaag afgegraven t.b.v. ontwikkeling van vochtige heide. Sindsdien ontwikkelt zich hier een (vochtige) heide met natte laagtes waar plaatselijk grondwater uittreedt.

De habitattypenkaart van Leemputten Staverden (onderdeel van de de habitattypenkaart Veluwe) is in 2019 op basis van de in 2018 uitgevoerde vegetatiekartering geactualiseerd. Deze geactualiseerde kaart is op de volgende pagina weergegeven en de bezochte locaties zijn gemarkeerd met cijfers.

Algemeen over beheer, kwaliteitsimpuls en monitoring

Sinds 1970 beheert gemeente Ermelo de Leemputten op dezelfde wijze. Dat wil zeggen dat een jaarlijks maaibeheer wordt uitgevoerd op dezelfde plekken. Ontwikkelingen van afgelopen jaren zijn dat de bufferende werking van de leem lijkt te zijn verminderd. GLK herkent deze ontwikkeling van haar terrein in het oosten ("Verbrande Bos"). In eerste instantie stonden hier basenminnende (pionier)soorten zoals geelhartje, die in de loop van de jaren zijn afgenomen of verdwenen. Omdat afgelopen jaren geen bodemchemische monitoring is uitgevoerd in het terrein als gevolg van gebrek aan budget, kunnen dergelijke veranderingen niet worden aangetoond of de oorzaken daarvan worden onderbouwd. In 2007 is het gemeentedeel voor het laatst onderzocht op abiotiek (mededeling gemeente Ermelo). Het is echter wel van belang om inzicht te krijgen in het functioneren van het systeem en de ontwikkelingen in de vegetatie als gevolg van verhoogde stikstofdepositie en verminderende werking van de leem. Op dit moment wordt flora, fauna en vegetatie conform de SNL-methode gemonitord. De abiotische situatie kan worden afgeleid uit de vegetatiekaart met behulp van ITERATIO. Dit heeft echter als nadeel dat achteruitgang van de abiotische situatie in het gebied pas wordt waargenomen wanneer dit in de vegetatie al tot uiting komt. Bij kwetsbare gebieden zoals Leemputten Staverden met basenminnende vegetaties van stikstofgevoelige habitattypen is het van belang vinger aan de pols te houden. Dankzij het nieuwe beheerplan voor Leemputten Staverden is hier vanaf 2019 weer ruimte voor. Dit beheerplan is opgesteld en goedgekeurd door gemeente Ermelo, samen met GLK, Bosgroep en provincie Gelderland. Naast het reguliere beheer is daarin ruimte voor monitoring en verbeteringsmaatregelen opgenomen, zoals het stimuleren van pioniervegetaties. Gemeente Ermelo heeft inhoudelijke ondersteuning en mankracht nodig om het beheer en monitoring rond te krijgen.

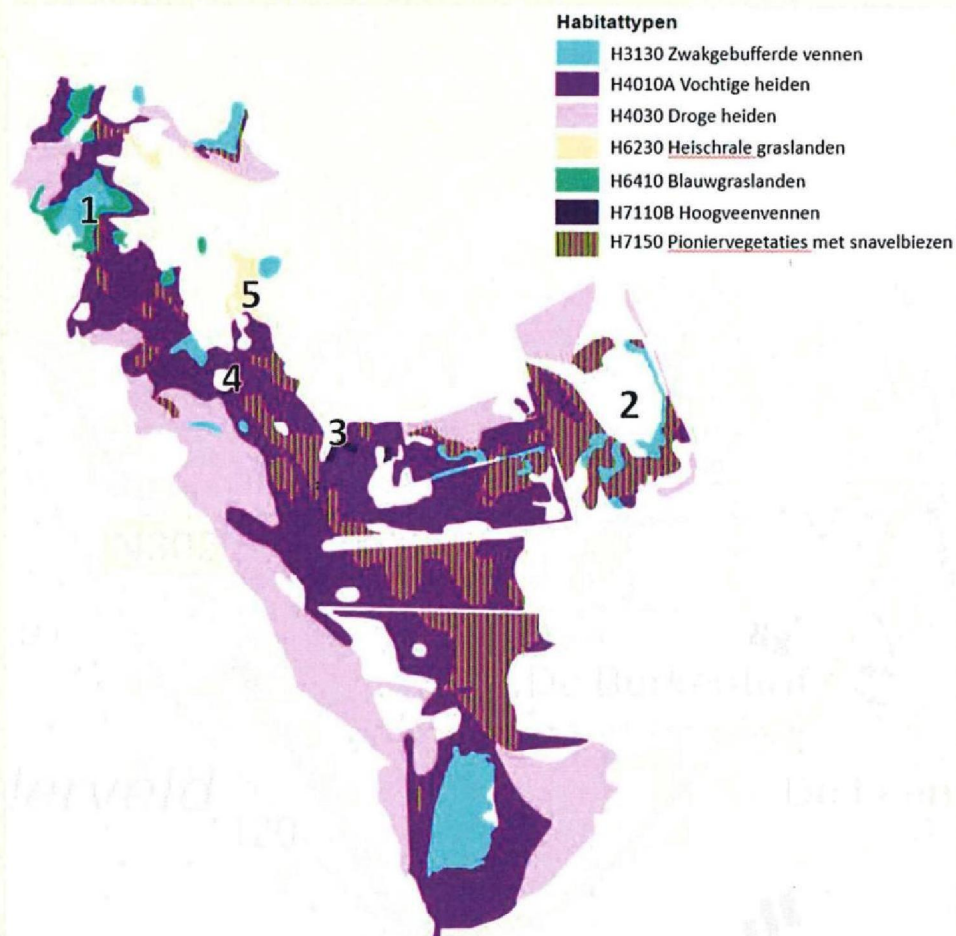
Afgesproken is dat provincie Gelderland samen met de beheerders (gemeente Ermelo en GLK) en Bosgroep Midden-Nederland een overleg initieert om te bespreken:

Wat er nodig is aan monitoring van (a)biotiek in Leemputten Staverden (zowel het terrein van gemeente Ermelo als GLK), in hoeverre dit gedekt is binnen het nieuwe beheerplan en hoe en door wie de maatregelen en monitoring kunnen worden uitgevoerd. Onderdeel hiervan is verkennen welke mogelijkheden er zijn om vanuit de PAS een procesmonitoring op te zetten. Dit komt in beeld op het moment dat er maatregelen worden geformuleerd voor het toegevoegde habitatype Blauwgrasland (H6410).

Of het wenselijk is en welke mogelijkheden er zijn om een nieuwe leemput te ontwikkelen om (pionier)vegetaties van basenminnende omstandigheden te stimuleren. De aanleiding hiervoor is het gevoel

dat de bufferende werking van de leem vermindert en soorten kenmerkend voor deze condities achteruit gaan.

In hoeverre verkennende onderzoeken nodig zijn om inzicht te krijgen in het functioneren van het systeem. Systeemkennis is nodig om oorzaken van verzuring te achterhalen en potenties van het terrein ten volle te kunnen benutten. Voordat een nieuwe leemput wordt ontwikkeld (zie vorige bullet) is eerst een onderzoek nodig om te inventariseren waar in het gebied leem aanwezig is en wat de kwaliteit is van deze leem.

Habitattypenkaart Leemputten Staverden, geactualiseerd op basis van de vegetatiekartering uit 2018 (Natuurbalans)

Zwakgebufferde vennen (H3130)

Dit habitatype is aanwezig op een aantal plekken in het terrein, waarvan **locaties 1 en 2** zijn bezocht. De vennen in het gebied betreffen veelal oude leemputten. Door de extreme droogte van afgelopen zomer en dit voorjaar, zijn de waterstanden erg laag. Het beheer bestaat uit jaarlijks maaien van de oevers en afvoeren van het maaisel. Het ven bij **locatie 1** heeft de neiging dicht te groeien met riet, daarom is een aantal jaar geleden onder water gemaaid, dit is effectief geweest. De vegetatie ziet er goed uit en er zijn geen bijzonderheden.

Locatie 2 omvat locaties in het "Verbrande Bos" (GLK). Plaatselijk is het habitatype Zwakgebufferde vennen (H3130) aanwezig. Daarnaast zijn Pioniervegetaties met snavelbiezen (H7150) en Vochtige heide (H4010A) aanwezig. Sinds het afgraven van de toplaag van het Verbrande Bos ontwikkelt zich een (vochtige) heide waar plaatselijk grondwater uittreedt. De vegetatie bestaat uit onder andere beenbreek, klokjesgentiaan, liggende vleugeltjesbloem en heidekartelblad. Vanaf het begin van de inrichting (jaren '80/'90) lopen er edelherten.

De vegetatie heeft zich onder invloed van deze wilddruk ontwikkeld. Positief aan de wilddruk is de verspreiding van zaden, creëren van pionierplekken door betreding en het verwijderen van opslag. Negatief is de vraat aan bijzondere flora en het vertrappen van venoevers en het vermesten van het ven. Als gevolg van betreding door wild, met name dit jaar vanwege de droogte, zijn de oevers van het ven zodanig vertrapt dat de habitattypen onder druk lijken te staan. GLK bespreekt intern mogelijkheden om een aantal exclusures te maken om de vegetatieontwikkeling zonder invloed van vraat te kunnen monitoren. Van belang is om komende jaren in de gaten te houden hoe de vegetatie zich herstelt/ontwikkelt.

Het habitatype Zwakgebufferde vennen (H3130) is tevens aanwezig in de sloot die van west naar oost door het terrein loopt. Tijdens het veldbezoek is besproken dat deze sloot mogelijk de invloed van grondwater negatief beïnvloedt. Hetzelfde geldt voor de dijkes en de overige watergangen in het gebied. Een systeemanalyse is van belang om inzicht te krijgen in het functioneren van het gebied en de invloed van de sloten en dijkes op de potentiële natuurwaarden in het "Verbrande Bos". Hierin kan ook een analyse van de invloed van het aangrenzende naaldbos en van de relatie tussen wilddruk en behoud, herstel en kwaliteit van habitattypen meegenomen worden. Dit wordt opgepakt in het overleg tussen provincie, beheerders en Bosgroep (zie eerder).

Blauwgraslanden (H6410)

Provincie Gelderland heeft de vegetatiekartering uit 2018 vertaald naar habitattypen en de habitattypenkaart hierop aangepast. In het noorden van het gebied zijn delen als Blauwgrasland (H6410) gekarteerd. Voorheen waren deze delen gekarteerd als Kalkmoeras (H7230) en was het habitatype Blauwgrasland nergens gekarteerd in het Natura 2000-gebied Veluwe. Dat betekent dat het habitatype nog niet was uitgewerkt in de PAS-gebiedsanalyse. De Provincie past de gebiedsanalyse op dit punt aan. Op dit moment zijn er geen PAS-maatregelen beschreven voor het habitatype H6410 en vindt er geen PAS-procesindicatorenmonitoring plaats die gericht is op dit habitatype. Maatregelen en monitoring zijn nu gericht op het habitatype Kalkmoeras (H7230). Of en welke aanpassing noodzakelijk is en hoe deze kan worden uitgevoerd, wordt in een overleg tussen provincie Gelderland, de beheerders en de Bosgroep afgestemd (zie eerder).

Bij dit veldbezoek is het Blauwgrasland rondom het ven bij **locatie 1** bezocht. De vegetatie ziet er goed ontwikkeld uit met soorten zoals beenbreek, heidekartelblad, Spaanse ruiter, blonde zegge en vlozegge. Aan de westzijde van het ven staan driedistel en diverse paddenstoelensoorten (mededeling gebiedskenner Harry Wouda) die indicatief zijn voor constant beheer. Om kieming van draadgentiaan te stimuleren, worden actief plekken open gemaakt om een pioniersituaties te creëren.

Tijdens het veldbezoek kwamen de volgende discussiepunten naar voren wat betreft de aanduiding van de plekken rondom het ven als habitatype Blauwgrasland (H6410):

De vegetatie is gekarteerd als Blauwgrasland (H6410) en niet als Kalkmoeras (H7230). Enkele kleine gedeelten voldoen floristisch en vegetatiekundig wel als Kalkmoeras. Voorwaarde voor toekenning als Kalkmoeras (H7230) is echter ook een constante toevoer van basenrijk kwelwater (zie profieldocument). Vooralsnog is geconcludeerd dat hiervan geen sprake is en dat de vegetatie hier aanwezig is vanwege de aanwezige basenrijke leem. Onderzoek van (a)biotiek is wenselijk om hier beter inzicht in krijgen (zie verderop).

De vegetatie ten westen van het ven (**locatie 1**) heeft kenmerken van heischraal grasland (o.a. struikheide en tormentil aanwezig). Provincie Gelderland checkt de vegetatie-opnamen op basis waarvan deze locatie is aangemerkt als Blauwgrasland (H6410).

Hoogveenvennen (H7110B)

Er zijn drie snippers aanwezig in het gebied, waarvan er twee zijn bezocht (**locatie 3 en 4**). **Locatie 3** betreft een hele kleine zone met berkenbroekbosachtige vegetatie. De beheerder geeft aan dat hier vroeger wilde gagel stond, inmiddels is dat verdwenen maar de oorzaak is onduidelijk. **Locatie 4** betreft een groter oppervlak en de vegetatie gaat hier richting hoogveen. Een vereiste voor Hoogveenven (H7110B) is de aanwezigheid van een acrotelm (een 'sponzige' laag van levend en recent afgestorven veenmos). Deze is tijdens het veldbezoek op beide locaties afwezig. Provincie Gelderland gaat na of de aanduiding van het habitatype hier terecht is.

Heischrale graslanden (H6230)

Dit habitatype is in het noorden en ter hoogte van bezochte **locatie 5** aanwezig. Het betreft een heischraal grasland onder grove dennen en met een Zwakgebufferd ven (H3130). Het terrein wordt jaarlijks gemaaid. Er staan soorten zoals liggende vleugeltjesbloem, tormentil en gevlekte orchis. De soorten nemen af in aantal, mogelijk als gevolg van vergrassing door verhoogde stikstofdepositie of door gebrek aan open kiemplekjes. Aanbeveling is om variatie aan te brengen in het maaibeheer door de maaibalk soms wat lager te hangen, of een extra maaibeurt uit te voeren. Ten gunste van het heischraal grasland is tevens een aanbeveling om enkele dennen te verwijderen om meer licht op de bodem te krijgen. Dit wordt besproken in het overleg tussen provincie Gelderland, beheerders en Bosgroep (zie eerder).

Verderop, net buiten de begrenzing van het Heischraal grasland (H6230), is één van de weinige Nederlandse groeiplaatsen van knollathyrus. Dit indiceert goed gebufferde grond.

De toename van beschaduwing door bomen is hier een zorgpunt. Zo ligt bijvoorbeeld de groeiplaats van de Knollathyrus in diepe schaduw. Welke aanpassing/monitoring noodzakelijk is en hoe dit kan worden uitgevoerd, wordt in een overleg tussen provincie Gelderland, de beheerders en de Bosgroep afgestemd (zie eerder).

Overig

Ten noorden van het Verbrande Bos is nog bos aanwezig (veelal naaldbomen) op een leembodem. Dit gebied is kansrijk voor uitbreiding van habitattypen gebonden aan gebufferde omstandigheden (zoals zwak gebufferd ven, heischraal rasland, blauwgrasland). Dit wordt meegenomen bij de uit te voeren systeemanalyse ten behoeve inzicht in het functioneren van het gebied.

MOSTERDVEEN

Het Mosterdveen heeft een bijzondere historie: tot voor kort werd het noordelijk deel van het zuidelijk deel gescheiden door een groot recreatieterrein. De afgelopen jaren is door gemeente Nunspeet en partners in fases het recreatieterrein afgebroken en ontwikkeld tot natuur, waarbij de drukke toegangsweg is afgesloten. In 2015 is het natuurherstelproject afgerond. Gemeente Nunspeet beheert het Mosterdveen, een gebied dat vrijwel geheel op een leemlaag ligt en wordt gevoed door regenwater en zeer lokale kwel. Het gebied bestaat uit een aantal doorstroomvennen die behoren tot de habitattypen Zure vennen (H3160) en Hoogveenvennen (H7110B). De omliggende vegetatie behoort voor een deel tot het habitatype Vochtige heide (H4010A).

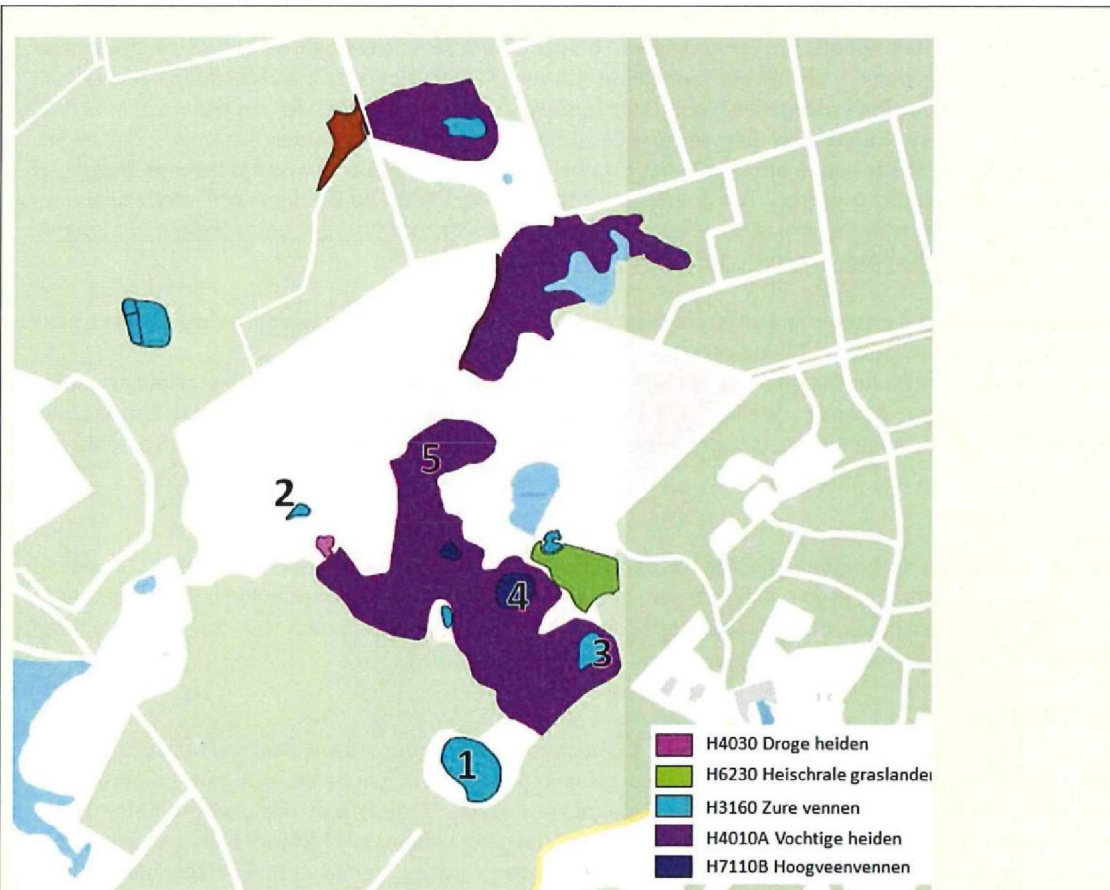
De habitattypenkaart wordt momenteel geactualiseerd op basis van een vegetatiekartering die in enkele gedeelten van het gebied is uitgevoerd in 2016. Ten behoeve van dit veldbezoek is voor deze gedeelten een voorlopige vertaling gemaakt naar habitattypen, en is deze vertaling verwerkt in de habitattypenkaart. Deze aldus ontstane conceptkaart is op de volgende pagina opgenomen met de bezochte locaties gemarkeerd met cijfers.

Zure vennen (H3160)

Dit habitatype is op zeven locaties aanwezig in het Mosterdveen op basis van de concept-habitattypenkaart. De bezochte vennen zien er goed ontwikkeld uit met o.a. draadzegge. Qua maatregelen zijn er afgelopen jaren onder andere wat dicht gegroeide delen van verschillende vennen uitgebaggerd en spontane bosranden verwijderd.

Het ven bij **locatie 1** is het meest bovenstroomse ven en grenst aan een bos (zuiden). Bos zorgt voor meer verdamping dan korte vegetatie, daarnaast vangt het stikstof in. Dit zijn argumenten om het aangrenzende bos om te vormen naar korte vegetatie, ten gunste van de vennen. Door de grote hoeveelheid ingrijpende maatregelen die de afgelopen jaren zijn uitgevoerd (verwijderen recreatieterrein) kiest de beheerder voor een pas op de plaats, door het bos voorlopig te laten staan. Van belang acht de beheerder wel om in een beheervisie op te nemen wat in de toekomst wenselijk zou zijn voor de vennen en de rest van de vegetatietypen in het Mosterdveen. Provincie Gelderland neemt hierover contact op met de beheerder (gemeente Nunspeet).

Het ven bij **locatie 2** is sinds 20 jaar in ontwikkeling. Ook hier is draadzegge volop aanwezig.

Concept-habitattypenkaart Mosterdveen geactualiseerd op basis van deelkarteringen uit Berglinde (2016)

Het **Andromeda-ven (locatie 3)** is bijzonder goed ontwikkeld. O.a. kleine veenbes, waterdrieblad, éénarig wollegras, hoogveenveenmos en veenbloembies zijn waargenomen bij het veldbezoek. Vooral het voorkomen van veenbloembies is bijzonder, omdat hiervan nog maar twee groeiplaatsen resteren in Nederland. Er zijn geen aandachtspunten. Effecten van verhoogde stikstofdepositie zijn hier (nog) niet zichtbaar.

Hoogveenvennen (H7110B)

Dit habitattype is op twee locaties aanwezig, waarvan **locatie 4** bezocht is. Het ven ziet er goed ontwikkeld uit met waterdrieblad, kleine veenbes, lavendelheide en diverse veenmossen. Er zijn geen aandachtspunten.

Vochtige heide (H4010A)

Tijdens dit veldbezoek lag de focus niet op dit habitattype, maar bij **locatie 5** is gekeken naar de invloed van het dempen van de sloten een aantal jaren terug op de waterstanden. De maatregelen lijken zinvol te zijn geweest, want ondanks de droge periode staat het water hier aan maaiveld. Er ontwikkelt zich een veenmosrijke natte heide.

Overig

Het voormalig recreatieterrein ontwikkelt zich goed. Er staat nu een droge heideachtige vegetatie met o.a. tormentil, struikheide, stekelbrem, kleine leeuwentand en kaal breukkruid op de paden. Lokaal ontwikkelt het zich al tot habitattype droge heide (H4030). Plaatselijk is er veel opslag van vuilboom en hier en daar duiken nog tuinplanten op. De beheerder begint binnenkort met drukkengrazing met schapen en geiten.

Op de concept-habitattypenkaart is een vlak op grond van de kartering van 2016 aangegeven als Heischrale graslanden (H6230). In het veldbezoek is geconstateerd dat dit niet klopt. Het betreft ruderaal grasland zonder kwalificerende soorten. De Provincie Gelderland neemt deze informatie mee bij de actualisatie van de habitattypenkaart.

Conclusies

Op de locaties met stikstofgevoelige habitattypen in Leemputten Staverden en Mosterdveen, zijn de ontwikkelingen in het algemeen conform de verwachting zoals beschreven in de PAS-gebiedsanalyse. Naar aanleiding van dit PAS-veldbezoek zijn de volgende acties en aandachtspunten naar voren gekomen:

- Kwaliteitsimpuls niet-prioritaire vennen
Natuurmonumenten en ook Staatsbosbeheer zien kansen voor kwaliteitsverbetering bij vennen die niet als hoog-prioritair zijn aangewezen in het venherstelprogramma. Ze hebben de wens om met een deskundige een aantal van deze vennen te bezoeken om mogelijkheden voor kwaliteitsverbeteringen in beeld te brengen. In het kader van het deelprogramma vennen & venen voor Natura 2000 Veluwe organiseert Provincie Gelderland in september/oktober een verkenning met de betrokken terreineigenaren van vennen, waarop deze wens van Natuurmonumenten ook besproken zal worden.
- Kwaliteitsimpuls habitattypen Leemputten Staverden
Provincie Gelderland plant een overleg met gemeente Ermelo, GLK en Bosgroep om te bespreken wat (extra) nodig is voor behoud, kwaliteitsverbetering en uitbreiding van habitattypen in de Leemputten Staverden. Hierbij zal onder andere het volgende aan de orde kunnen komen:
  - Benodigde onderzoek om inzicht te krijgen in het functioneren van het systeem en benodigde aanvullende monitoring.
  - Gewenste aanvullende beheermaatregelen en maatregelen t.b.v kwaliteitsimpuls
  - De wenselijkheid en mogelijkheden om een nieuwe leemput te ontwikkelen om basenminnende habitattypen te stimuleren.
  - Wat nodig is om inzicht te krijgen in het functioneren en de potenties van het Verbrande Bos, om uitspraak te kunnen doen over de invloed van de watergangen, dijkes en begrazingsdruk op de aanwezige habitattypen en over de potenties van het bos ten noorden van het Verbrande Bos (zie volgende).
  - Welke mogelijkheden er zijn om het beheer van het Heischraal grasland (H6230) te optimaliseren om dominantie van grassen tegen te gaan en soorten van pioniermilieus te stimuleren.
- Uitbreiding habitattypen
Ten noorden van het Verbrande Bos is nog bos aanwezig (veelal naaldbomen) op een leembodem. Dit gebied is kansrijk voor uitbreiding van habitattypen met korte vegetaties.
- Wilddruk Leemputten
De wilddruk in Leemputten Staverden is behoorlijk, het effect hiervan was bij het veldbezoek vooral te zien in het Verbrande Bos, waar de venoevers door de grote droogte zodanig zijn vertrapt dat de habitattypen onder druk zijn komen te staan. De wilddruk is een directe belemmering voor de ontwikkeling van kwalificerende habitattypen in het Verbrande Bos. Het is van belang om vinger aan de pols te houden door te volgen in hoeverre vegetaties zich herstellen na een periode van grote wilddruk. Het is nuttig om de invloed van wilddruk te onderzoeken door dit bijvoorbeeld mee te nemen in de systeemanalyse (zie twee punten eerder).
- Aanduiding Hoogveenvennen Leemputten op habitattypenkaart
Een vereiste voor aanwijzing als Hoogveenven (H7110B) is de aanwezigheid van een acrotelm (een 'sponzige' laag van levend en recent afgestorven veenmos). Deze is was op beide bezochte locaties waar dit habitatype is gekarteerd tijdens het veldbezoek afwezig. **Provincie Gelderland gaat na of de aanduiding van dit habitatype hier terecht is.**
- Aanduiding Heischraal grasland in Mosterdveen
De aanduiding als Heischraal grasland (H6230) van een vlak op de concept habitattypenkaart voor Mosterdveen lijkt niet terecht. Provincie Gelderland neemt deze informatie mee bij de actualisatie van de habitattypenkaart.
- Beheervisie Mosterdveen

Nu het Mosterdveen een aaneengesloten terrein is sinds het afbreken van het recreatieterrein, is het van belang een beheervisie op te stellen waarin wordt opgenomen wat in de toekomst wenselijk zou zijn voor de ontwikkeling van het gebied en de hierin aanwezige habitattypen. **Provincie Gelderland neemt hierover contact op met gemeente Nunspeet.**

Afspraken/acties uit veldbezoeken afgelopen jaren

Omdat binnen de Veluwe jaarlijks andere deelgebieden en habitattypen worden bezocht, wordt voor de afspraken en acties uit eerdere PAS-veldbezoeken verwezen naar de desbetreffende verslagen. Alleen onderwerpen uit eerdere PAS-veldbezoeken die expliciet zijn besproken, worden hieronder beschreven.

- Update n.a.v. PAS-veldbezoek 2016: nader onderzoek kwaliteit habitatype Stuifzanden is afgerond
In 2016 is tijdens het PAS-veldbezoek geconstateerd dat de kwaliteit van bezochte stuifzandhabitattypen onder druk stond. Om een Veluwebreed beeld te krijgen van deze kwaliteit en de ontwikkeling daarin, heeft de Provincie Gelderland een onderzoek laten uitvoeren. De rapportage van dit project is nu gereed en wordt nu door de provincie meegenomen bij het deelprogramma heide en stuifzand voor Natura 2000 Veluwe. Daarnaast zal op grond van de resultaten van het onderzoek, de maatregel kleinschalig plaggen door de provincie bij de eerstvolgende actualisatie van de PAS-gebiedsanalyse worden toegevoegd. Provincie Gelderland geeft aan dat de beheerders, wanneer ze vooruitlopend op de aanpassing van deze gebiedsanalyse deze maatregel willen uitvoeren, contact kunnen opnemen.

Volgend jaar

Ten aanzien van het PAS-veldbezoek van volgend jaar, zijn er de volgende punten naar voren gekomen:

- Na afloop van het veldbezoek is voorgesteld om volgend jaar de focus te leggen op (een selectie van) boshabitattypen: Hoogveenbossen (H91D0), Vochtige alluviale bossen – beekbegeleidende bossen (H91EOC) en Beuken-eikenbossen met Hulst (H9120).
- Wenselijk is om een terrein van Natuurmonumenten te bezoeken, omdat dat nog niet eerder is gebeurd de afgelopen jaren. Mogelijk te bezoeken locatie is de Leuvenumse Beek van Natuurmonumenten.
- De definitieve locaties worden gekozen op basis van de thema's die door de beheerders, bij de voorbereiding van het veldbezoek, worden ingebracht. Deze thema's worden bij de beheerders opgehaald door de organisator van het PAS-veldbezoek volgend jaar.

Dit verslag is vastgesteld door:

.....
Handtekening

(datum)

.....
Handtekening

(datum)

.....
Handtekening

(datum) 2-10-2019

Provincie Gelderland

.....
Handtekening

(datum)

Nu het Mosterdveen een aaneengesloten terrein is sinds het afbreken van het recreatieterrein, is het van belang een beheervisie op te stellen waarin wordt opgenomen wat in de toekomst wenselijk zou zijn voor de ontwikkeling van het gebied en de hierin aanwezige habitattypen. Provincie Gelderland neemt hierover contact op met gemeente Nunspeet.

Afspraken/acties uit veldbezoeken afgelopen jaren

Omdat binnen de Veluwe jaarlijks andere deelgebieden en habitattypen worden bezocht, wordt voor de afspraken en acties uit eerdere PAS-veldbezoeken verwezen naar de desbetreffende verslagen. Alleen onderwerpen uit eerdere PAS-veldbezoeken die expliciet zijn besproken, worden hieronder beschreven.

- Update n.a.v. PAS-veldbezoek 2016: nader onderzoek kwaliteit habitatype Stuijfzanden is afgerond
In 2016 is tijdens het PAS-veldbezoek geconstateerd dat de kwaliteit van bezochte stuifzandhabitattypen onder druk stond. Om een Veluwebreed beeld te krijgen van deze kwaliteit en de ontwikkeling daarin, heeft de Provincie Gelderland een onderzoek laten uitvoeren. De rapportage van dit project is nu gereed en wordt nu door de provincie meegenomen bij het deelprogramma heide en stuifzand voor Natura 2000 Veluwe. Daarnaast zal op grond van de resultaten van het onderzoek, de maatregel kleinschalig plaggen door de provincie bij de eerstvolgende actualisatie van de PAS-gebiedsanalyse worden toegevoegd. Provincie Gelderland geeft aan dat de beheerders, wanneer ze vooruitlopend op de aanpassing van deze gebiedsanalyse deze maatregel willen uitvoeren, contact kunnen opnemen.

Volgend jaar

Ten aanzien van het PAS-veldbezoek van volgend jaar, zijn er de volgende punten naar voren gekomen:

- Na afloop van het veldbezoek is voorgesteld om volgend jaar de focus te leggen op (een selectie van) boshabitattypen: Hoogveenbossen (H91D0), Vochtige alluviale bossen – beekbegeleidende bossen (H91E0C) en Beuken-eikenbossen met Hulst (H9120).
- Wenselijk is om een terrein van Natuurmonumenten te bezoeken, omdat dat nog niet eerder is gebeurd de afgelopen jaren. Mogelijk te bezoeken locatie is de Leuvenumse Beek van Natuurmonumenten.
- De definitieve locaties worden gekozen op basis van de thema's die door de beheerders, bij de voorbereiding van het veldbezoek, worden ingebracht. Deze thema's worden bij de beheerders opgehaald door de organisator van het PAS-veldbezoek volgend jaar.

Dit verslag is vastgesteld door:

Handtekening

(datum) 30/9/19.

.....
Handtekening

(datum)

.....
Handtekening

(datum)

.....
Handtekening

(datum)

Nu het Mosterdveen een aaneengesloten terrein is sinds het afbreken van het recreatieterrein, is het van belang een beheervisie op te stellen waarin wordt opgenomen wat in de toekomst wenselijk zou zijn voor de ontwikkeling van het gebied en de hierin aanwezige habitattypen. **Provincie Gelderland neemt hierover contact op met gemeente Nunspeet.**

Afspraken/acties uit veldbezoeken afgelopen jaren

Omdat binnen de Veluwe jaarlijks andere deelgebieden en habitattypen worden bezocht, wordt voor de afspraken en acties uit eerdere PAS-veldbezoeken verwezen naar de desbetreffende verslagen. Alleen onderwerpen uit eerdere PAS-veldbezoeken die expliciet zijn besproken, worden hieronder beschreven.

- Update n.a.v. PAS-veldbezoek 2016: nader onderzoek kwaliteit habitatype Stuijzanden is afgerond
In 2016 is tijdens het PAS-veldbezoek geconstateerd dat de kwaliteit van bezochte stuifzandhabitattypen onder druk stond. Om een Veluwebreed beeld te krijgen van deze kwaliteit en de ontwikkeling daarin, heeft de Provincie Gelderland een onderzoek laten uitvoeren. De rapportage van dit project is nu gereed en wordt nu door de provincie meegenomen bij het deelprogramma heide en stuifzand voor Natura 2000 Veluwe. Daarnaast zal op grond van de resultaten van het onderzoek, de maatregel kleinschalig plaggen door de provincie bij de eerstvolgende actualisatie van de PAS-gebiedsanalyse worden toegevoegd. Provincie Gelderland geeft aan dat de beheerders, wanneer ze vooruitlopend op de aanpassing van deze gebiedsanalyse deze maatregel willen uitvoeren, contact kunnen opnemen.

Volgend jaar

Ten aanzien van het PAS-veldbezoek van volgend jaar, zijn er de volgende punten naar voren gekomen:

- Na afloop van het veldbezoek is voorgesteld om volgend jaar de focus te leggen op (een selectie van) boshabitattypen: Hoogveenbossen (H91D0), Vochtige alluviale bossen – beekbegeleidende bossen (H91E0C) en Beuken-eikenbossen met Hulst (H9120).
- Wenselijk is om een terrein van Natuurmonumenten te bezoeken, omdat dat nog niet eerder is gebeurd de afgelopen jaren. Mogelijk te bezoeken locatie is de Leuvenumse Beek van Natuurmonumenten.
- De definitieve locaties worden gekozen op basis van de thema's die door de beheerders, bij de voorbereiding van het veldbezoek, worden ingebracht. Deze thema's worden bij de beheerders opgehaald door de organisator van het PAS-veldbezoek volgend jaar.

Dit verslag is vastgesteld door:

Handtekening

(datum)

Handtekening

(datum)

Handtekening

(datum)

Handtekening

(datum)

9 okt. 2015